

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Δημιουργική Μέθοδος Ρυθμικού και Θεατρικού Παιχνιδιού

ΕΝΟΤΗΤΑ 13: ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Γαλάνη Μαρία (Μάρω) PhD
ΤΕΠΕΚΕ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΠΑΤΡΩΝ

- Η λέξη παραμύθι συναντάται στο ομηρικό ρήμα *παραμυθέομαι* με στη σημασία του συμβουλεύω. Στα κείμενα του Ηροδότου και του Πλάτωνα εμφανίζεται με την έννοια του παρηγορώ.

- Το παραμύθι αποτελεί πηγή έμπνευσης, ψυχαγωγίας, ανακούφισης, παιδαγωγίας.

Οι Bolte – Polivka, σχολιαστές των παραμυθιών των αδελφών Grimm παραμύθι εννοούν «...μια διήγηση δημιουργημένη με ποιητική φαντασία, παρμένη ιδιαίτερα από τον κόσμο του μαγικού, μια ιστορία του θαύματος, που δεν εξαρτάται από τους όρους της πραγματικής ζωής, και την ακούνε με ευχαρίστηση μεγάλοι και μικροί, ακόμα και αν δεν τη θεωρούν πιστευτή» (Μερακλής, 1993).

«Το παραμύθι είναι η καθαρότερη ποίηση των πόθων μας, όπου καταφεύγει η βασανισμένη μας ψυχή για να ανακουφιστεί από τη στενότητα και χυδαιότητα της βαριάς καθημερινότητας» υποστηρίζει ο Berendsohn, από τους πρώτους συστηματικούς μελετητές των παραμυθιών των Grimm (Μερακλής, 1991)

ΜΕΡΑΚΛΗΣ Μ.Γ. (1992). «Η διδακτική αξία του λαϊκού παραμυθιού στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, Μια παραμελημένη υπόθεση», στον τόμο Η διδακτική της λογοτεχνίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, εκδ. Πατάκη, σελ. 11-17, Αθήνα.

ΜΕΡΑΚΛΗΣ Μ.Γ. (1993). Έντεχνος Λαϊκός λόγος, Κείμενα και Κριτική Νεοελληνικού Λόγου, Αθήνα: Καρδαμίτσα

- Το παραμύθι έχει μια μακραίωνη πορεία στο χρόνο. Οι ρίζες του απαντώνται από την αρχαιότητα. Αρχικά, οι αφηγήσεις των παραμυθιών απευθύνονταν σε ενήλικες, στα ταξίδια, μετά τις αγροτικές δουλειές, κατά τις κρύες νύκτες του χειμώνα. Αργότερα προσαρμόστηκαν για το παιδικό κοινό.
- Κάθε χώρα έχει το δικό της παραμυθιακό υλικό .
- Τα παραμύθια δεν είναι μόνο δημοφιλή στους ανθρώπους αλλά αποτελούν αντικείμενο επιστημονικών κλάδων όπως της κοινωνιολογίας, της ψυχανάλυσης, της παιδαγωγικής, κ.λπ.

Θεωρίες Γένεσης Παραμυθιών

Α. Η Γενετική προσέγγιση των παραμυθιών

1. ινδοευρωπαϊκή θεωρία (μορφογενετική θεωρία)

Η θεωρία διατυπώθηκε από τους αδελφούς Grimm το 19^ο αιώνα. Τα παραμύθια είναι κατάλοιπα των μύθων της ινδοευρωπαϊκής φυλής που μετανάστευσε στην Ευρώπη. Είναι διαμελισμένοι παμπάλαιοι μύθοι που συγχωνεύτηκαν και εμπλουτίστηκαν με θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία των κατακτημένων από τους ινδοευρωπαίους λαών.

2. ινδική θεωρία

Κατά τον σανσκριτολόγο Theodor Benfey (1809-1881) τα παραμύθια είναι παλιές αφηγήσεις των Ινδών που συντέθηκαν γύρω από παλιά μυθικά μοτίβα και διαδόθηκαν στην Ασία και την Ευρώπη εξαιτίας τριών παραγόντων: της προφορικής παράδοσης από ταξιδιώτες και έμπορους που ήρθαν σε επαφή με αυτά, της γραπτής παράδοσης και των κατακτήσεων.

3. εθνολογική θεωρία (πολυγενετική θεωρία)

Στηρίχθηκε στην εξελικτική θεωρία του Edward Tylor (1832-1907). Υπάρχει μια ψυχική ενότητα στην ανθρωπότητα που εξασφαλίζει την παράλληλη εμφάνιση ίδιων φαινομένων σε διαφορετικούς τόπους. Έτσι ένα παραμυθιακό θέμα μπορεί να παρουσιαστεί σε διάφορες χώρες και σε διαφορετικές εποχές.

4. κοινωνιολογική προσέγγιση

Τα παραμύθια αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της κοινωνίας, σ' αυτά αντανακλάται η κοινωνική, η οικονομική οργάνωση, το θρησκευτικό σύστημα, οι θεσμοί συγγένειας μιας κοινωνίας.

5. ιστοριογεωγραφική θεωρία

Οι Φιλανδοί μελετητές Kaarle and Julius Krohn βασίστηκαν στους δύο άξονες της επιστημονικής επεξεργασίας του υλικού των παραμυθιών, το χώρο και το χρόνο, με σκοπό να αποκαταστήσουν το αρχέτυπο του παραμυθιού. Επέλεξαν λοιπόν τις πιο άρτιες εθνικές παραλλαγές κάθε παραμυθιού και έκαναν σύγκριση και ανάλυση με σκοπό τον προσδιορισμό του τόπου και του χρόνου της πρώτης σύνθεσης του κάθε παραμυθιού.

6. μυθολογική θεωρία

Κατά τους Γερμανούς Max Muller, John Friske και George Cox. τα παραμύθια έχουν τις ρίζες τους σε πρωτόγονους, κοσμογονικούς και αστρολογικούς μύθους, των οποίων αποτελούν προέκταση ή ανασύνθεση. Οι ήρωές τους αποτελούν προσωποποιήσεις των διαφόρων φυσικών στοιχείων και φαινομένων.

7. συμβολιστική θεωρία

Ο Paul Saintyves που ασχολήθηκε με τα παραμύθια του Περώ και θεώρησε ότι αυτά αποτελούν προϊόντα τελετουργιών μύησης. Έτσι τα παραμύθια αποτελούν απόηχο και μνήμες παλιών θρησκευτικών, παγανιστικών τελετουργιών από απόκρυφες λατρείες. Οι τελετουργίες αυτές δίνονται στο παραμύθι με συμβολικό τρόπο.

8. θεωρία των ονείρων

Τα παραμύθια πλάστηκαν από τις αφηγήσεις ονείρων. Τη θεωρία αυτή υποστήριξαν οι Γερμανοί Ludwig Laistner και Friedrich von der Leyen.

9. ψυχολογική/ψυχαναλυτική σχολή

Τα παραμύθια περιέχουν αρχέτυπα και σύμβολα, που είναι στοιχεία του συλλογικού ασυνείδητου, και αποτελούν εσωτερική ψυχική διαδικασία που έχει ως στόχο να ενσωματώσει τις κοινωνικές σχέσεις και τα γεγονότα. Τα παραμύθια χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη παιδαγωγική και στην ψυχοθεραπεία. Ο Freud θεωρούσε τους μύθους κατασταλάγματα ασυνείδητων διαδικασιών, τα σύμβολα των οποίων προβάλλονται μέσω ψυχολογικών μηχανισμών (της συμπύκνωσης, της μετάθεσης και της υποκατάστασης). Δεν ήταν λίγες οι φορές που προέβη σε ερμηνεία των παραμυθίων κάνοντας χρήση της τριμερούς δομής του ψυχικού οργάνου, του Εγώ του Εκείνου και του Υπερεγώ, προκειμένου να ερμηνεύσει το ατομικό ασυνείδητο.

10. ανθρωπολογική θεωρία

Τα παραμύθια είναι επιβιώσεις από τη ζωή των πρωτόγονων λαών, όπως διατηρήθηκαν στη μνήμη των ανθρώπων.

11. εκλεκτική θεωρία

Αποτελεί ένα κράμα όλων των θεωριών που έχουν διατυπωθεί. Τονίζει επίσης τη μεγάλη συμβολή του αφηγητή στη διάδοση των παραμυθιών.

12. δομική προσέγγιση

Κατά τον Claude Levi-Strauss μέσα στα παραμύθια προβάλλονται τα διάφορα προβλήματα μιας κοινωνίας και δίνονται τρόποι επίλυσης. Η ομοιότητα που παρουσιάζουν τα παραμύθια των διαφόρων λαών οφείλεται στη δομή που διέπει τον ανθρώπινο νου.

Β. Η Μορφολογική προσέγγιση των παραμυθιών

Ο Ρώσος φορμαλιστής Vladimir Propp, στο έργο του *Μορφολογία του Παραμυθιού* εισήγαγε συγχρονική-μορφολογική ανάλυση του παραμυθιού. Ισχυρίστηκε ότι η μελέτη των μορφών, είναι μελέτη των μεταβολών. Πρόταξε τη σημασία της ορθής μορφολογικής επεξεργασίας για να μπορέσει να επιτευχθεί και ορθή ιστορική επεξεργασία.

Ο Propp δεν απέρριψε τη γενετική προσέγγιση αλλά υποστήριξε ότι θα πρέπει να προηγηθεί η μορφολογική εξέταση ως ασφαλής μέθοδος για την ορθή διερεύνηση των φαινομένων. Παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά, τα οποία πρέπει να μελετηθούν διεξοδικά.

Πέρα από τα εξωτερικά στοιχεία και μοτίβα, ο μελετητής εντόπισε την ύπαρξη 31 λειτουργιών με σταθερά χαρακτηριστικά που επαναλαμβάνονται σε πολλά παραμύθια. Πρόκειται για τις ενέργειες των προσώπων του παραμυθιού που καθορίζουν και την πορεία της εξέλιξης. Οι λειτουργίες αυτές είναι συγκεκριμένες και σταθερές και εμφανίζονται με συγκεκριμένη σειρά στα λαϊκά παραμύθια. Είναι όμως δυνατόν κάποια παραμύθια να μην περιλαμβάνουν κάποιες από αυτές.

Η ταξινόμηση των παραμυθιών

Ο κατάλογος των Aarne –Thompson:	Τα ελληνικά παραμύθια:
• Μύθοι ζώων ήρωες των παραμυθιών είναι ζώα • Μαγικά Παραμύθια αναφέρονται σε γίγαντες, δράκους, μάγισσες κ.λπ. με έντονο το μαγικό στοιχείο • Ευτράπελες διηγήσεις αναφέρονται σε παθήματα κουτών, ξεγελάσματα δράκων κ.λπ. • Τυπολογικά Παραμύθια	• Μαγικά παραμύθια • Διηγηματικά παραμύθια : ο κόσμος τους είναι η ανθρώπινη κοινωνία. Μοιάζουν με μυθιστορήματα. • Θρησκευτικά ή συναξαρικά παραμύθια εμπνέονται Από τους βίους αγίων. • Ευτράπελα ή σατιρικά παραμύθια :

Γενικές αρχές του παραμυθιού

Στο παραμύθι

- ο χρόνος είναι αόριστος
- ο τόπος της δράσης είναι αόριστος
- η δράση εκτυλίσσεται εξολοκλήρου σχεδόν μέσα από την ανωνυμία των προσώπων

Το παραμύθι περιγράφει μια ιστορία, ένα πρόβλημα που «πλέκεται» από αιτίες και αποτελέσματα προς τη λύση του προβλήματος και όπως κάθε αφηγηματικό κείμενο έχει:

- αρχή
- μέση
- τέλος

Δομικά στοιχεία ενός αφηγηματικού κειμένου

1. χωρο-χρονικό πλαίσιο
2. χαρακτήρες
3. περιγραφή αρχικής κατάστασης και ένα γεγονός που υποκινεί τη δράση
4. τα εμπόδια στην επίλυση του προβλήματος
5. την εσωτερική αντίδραση των χαρακτήρων στο πρόβλημα
6. την αντίδραση των χαρακτήρων για την επίλυση του προβλήματος
7. τις προσπάθειες
8. την κορύφωση της δράσης
9. τη φθίνουσα δράση
10. τη λύση του προβλήματος
11. το επιμύθιο
12. αποτίμηση γεγονότων και χαρακτήρων

Τα λαϊκά παραμύθια

Συνήθη θέματα των λαϊκών παραμυθιών είναι:

- νεράιδες, δράκοι, ξωτικά , γοργόνες, βασιλοπούλες, και βασιλόπουλα
- μεταμορφώσεις των ανθρώπων σε ζώα, φυτά και αντίθετα
- δύσμορφοι άνθρωποι ο καμπούρης, κουασιμόδος

Πολλά επεισόδια που αφηγούνται περιέχουν :

- στοιχεία εθνολογικά (ανθρωποφαγίες, ανθρωποθυσίες

Πολλά επεισόδια που αφηγούνται εκφράζουν:

- μαγεία (μήλο, καθρέφτης, γοβάκι, σιδερένια παπούτσια, ραβδί κ.ά.

Οργάνωση του λαϊκού παραμυθιού

Τα λαϊκά παραμύθια οργανώνονται σε τρία μέρη:

- Σύντομη εισαγωγή που είναι τυπική
«αρχή του παραμυθιού, καλημέρα της αφεντιάς σας»
ή *«παραμύθι μύθι μύθι το κουκί και το ρεβίθι»*.
- Τη διήγηση -το κύριο μέρος- του παραμυθιού που συντίθεται από διάφορα μοτίβα. Μοτίβα ή πυρήνες του παραμυθιού είναι τα διάφορα επεισόδια που το συνθέτουν.
- Το τέλος που είναι τυπικό
«κι έζησαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα»
ή *«κείνοι στ' αγκάθια κι εμείς στα μπαμπάκια»*.

Παραμύθι και παιδί

- Ο αρχέτυπος χαρακτήρας και η συμβολική τους μορφή κάνουν τα παραμύθια κατανοητά σε άτομα διαφορετικών ηλικιών, εποχών και πολιτισμών
- Η ιδιαίτερη φύση του παραμυθιού ανταποκρίνεται στη νοητική και συναισθηματική λειτουργία των παιδιών της προσχολικής και πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ παράλληλα ως αφηγηματικό είδος συμβάλλει στη μεταφορά πολιτισμικών αξιών.

Παιδαγωγικά οφέλη του παραμυθιού

Γενικά το παραμύθι, λαϊκό ή σύγχρονο ωφελεί τα παιδιά:

- αποτελεί πηγή έμπνευσης, ψυχαγωγίας και ανακούφισης
- εξασκεί τη μνήμη, πλουτίζει τη φαντασία, επεκτείνει τη σκέψη τους
- τα εισάγει στην πραγματικότητα από ένα μυθικό δρόμο
- δημιουργεί ένα αντίδοτο στην πίεση που ασκείται από την τεχνολογική εποχή
- αποτελεί τρόπο φυγής και ισορροπίας
- η όλη αφήγηση διδάσκει το παιδί ηθικά και αισθητικά
- με βάση τη διαλεκτική φιλοσοφία των αντιθέσεων τονίζει την υπεροχή του καλού πάνω στο κακό
- το ευτυχές και αίσιο τέλος και η επιβράβευση των προσπαθειών του ήρωα έχει σημαντικές παιδαγωγικές προεκτάσεις στην ωρίμανση και ανάπτυξη τους
- καλλιεργεί τη γλωσσική έκφραση με τις πρακτικές αναδιήγησης και δραματοποίησης.